

Deutsch-polnische Ansichten zur Literatur und Kultur. Jahrbuch 1990,
Deutsches-Polen Institut, Darmstadt 1991, 311 ss.

Deutsches-Polen Institut w Darmstademie wydaje rocznik pt. *Deutsch-polnische Ansichten zur Literatur und Kultur* podejmujący szeroko rozumianą problematykę relacji intelektualnych, stosunków kulturalnych, wzajemnej recepcji literatury i sztuki obu narodów. Rocznik za 1990 r., poświęcony został zagadnieniu wymiany kulturalnej między Polską a Niemcami w okresie szczególnie znaczących przemian dokonujących się w obu państwach: w Polsce — rewolucyjnych zmian ustrojowych, przechodzenia do systemu demokratyczno-pluralistycznego, w Niemczech — jednoczenia się dwóch części państwa, integrowania się ich społeczeństw w jeden organizm. Trudno ocenić, który z tych procesów oddziałuje silniej na ogólny kształt wymiany dóbr duchowych i artystycznych między naszymi państwami. Jak piszą wydawcy rocznika procesy te „nie pozostają bez wpływu na stanowisko Niemców i Polaków w Europie oraz ich postawę wobec siebie (...) Perspektywy dla obu krajów w minionym roku były zdecydowanie lepsze, uzyskano dokładny pogląd na to co zostało jeszcze do zrobienia (we wzajemnych stosunkach — przyp. T.W.), a co za tym idzie wzrosły zadania *Deutsches-Polen Institut*”. Podkreślają oni również, że istotnym zagadnieniem pozostają nadal „kwestie zjednoczenia Niemiec i rosnące zainteresowanie językiem niemieckim oraz publikacjami dotyczącymi problematyki polsko-niemieckiej w Polsce”. Zwracają także uwagę, że pięć krajów związkowych, stanowiących poprzednio NRD, było „wieloletnimi partnerami Polski i ich nowa rola w dialogu niemiecko-polskim śledzona jest w Polsce z uwagą i nadzieją”.

Dział esejów omawianego rocznika *DPI* rozpoczyna artykuł A. Lawatego pt. *Polskie refleksje w roku zjednoczenia Niemiec*. Autor podkreśla, że fakt zjednoczenia Niemiec wywołał w Polsce rozmaite reakcje wahające się między obawą przed potęgą zjednoczonych Niemiec a optymistycznym widzeniem tych kwestii opartym na uwzględnianiu europejskiego kontekstu zjednoczenia jako gwaranta bezpieczeństwa i pokoju. Również problem stosunków niemiecko-polskich widziany jest w Polsce odmiennie, stąd rozważania na temat oddziaływania negatywnego obrazu Niemiec i Niemców na świadomość narodową Polaków i „wtopienia” możliwości pokojowego współistnienia z Niemcami w świadomość historyczną, polityczną-społeczną i kulturową narodu polskiego. Intencją autora artykułu było podjęcie zagadnienia „ważnego dla wytworzenia klimatu samokrytycznego otwarcia się na dialog niemiecko-polski”.

Jednym z istotnych założeń programowych rocznika jest publikowanie prac autorów polskich, co w przypadku omawianego tomu jest szczególnie widoczne. Kolejne trzy artykuły są dziełem publicystów polskich. W. Bolecki w swym studium podjął problematykę postaci znaczących dla wspólnego dziedzictwa polsko-niemieckiego w twórczości Wacława Berenta (który sam należał do tego kręgu polskiego życia kulturalnego), koncentrując się zwłaszcza na życiu i działalności Jana Henryka Dąbrowskiego. W szkicu K. Pisarkowej przedstawiona została analiza językowa i historia polskiego hymnu narodowego ze szczególnym uwzględnieniem jego recepcji w Niemczech, a w artykule Z. Świątłowskiego omówiono wątek utraty stron rodzinnych przez polską ludność kresów wschodnich w naszym piśmiennictwie współczesnym.

Interesujący problem stosunków polsko-niemiecko-żydowskich podjęła E. Grözinger. Dla autorki kwestia ta stała się okazją dla krótkiego omówienia historii Żydów polskich, ich uczestniczenia w kulturze, literaturze i nauce Polski, a także

dla scharakteryzowania dyskusyjnego zjawiska antysemityzmu polskiego, który dla niej jest „dziś od nowa uchwytny, widoczny i groźny”.

D. Gojowy w swym szkicu omówił dorobek twórczy i znaczenie twórczości kompozytora polskiego Witolda Szalonka, którą ocenił jako inspirację dla „otwartej Europy muzycznej i kulturalnej”.

Poza esejami w omawianym tomie znalazły się przekłady literatury polskiej na język niemiecki: zamieszczono tu wiersze Zbigniewa Macheja oraz opowiadania Kornela Filipowicza, Jana Józefa Szczepańskiego i Pawła Huelle. Jest to jedna z wartościowszych form przyswajania literatury polskiej czytelnikowi niemieckiemu. Zasłużony w tym dziele instytut darmsztadzki, poza wydawaniem zbiorów polskiego piśmiennictwa, a także utworów poszczególnych pisarzy polskich, również w swym wydawnictwie periodycznym, jakim jest rocznik *Deutsch-polnische Ansichten zur Literatur und Kultur*, uwzględnia szeroko twórczość naszych poetów i prozaików. Należy to szczególnie podkreślić i ocenić jako jedną z cennych inicjatyw sprzyjających recepcji literatury polskiej w Niemczech.

Dział kroniki omawianego tomu rozpoczyna się uwagami, w których stwierdzono, iż w 1990 r. kultura polska działała pod znakiem przełomu ekonomicznego, tzn., że w aktywności kulturalnej pojawił się aspekt jej „opłacalności”, uprzednio właściwie nie uwzględniany. Publicyści polscy ubolewają, iż cierpi na tym jakość dzieł artystycznych i działalność kulturalna w ogóle, a stosowanie zasady, iż popyt określa podaż daje w wielu wypadkach fatalne wyniki. Niemniej dotychczas wpływ tych zjawisk nie jest widoczny w dziedzinie wymiany kulturalnej między Polską a Niemcami, stąd przedstawiono bogaty i wielostronny obraz tej wymiany, szerokich kontaktów artystycznych, wzajemnych inicjatyw i przedsięwzięć, wspólnych dokonań. Jak piszą tu wydawcy rocznika „ogólnie pozytywny obraz” tego procesu w 1990 r. łączy się bezpośrednio z przemianami dokonującymi się w obu państwach, wydaje się on być w przyszłości „jeszcze barwniejszy, jeszcze bardziej wielostronny i jeszcze bogatszy w formy wymiany”. Szanse jakie stwarza nowy charakter sąsiedztwa polsko-niemieckiego „powinny być wskazywane i wykorzystywane”.

Kronika opublikowana w omawianym roczniku zawiera m.in.: sprawozdanie z wystawy „Książka nie zna granic”, drugiej tego typu ekspozycji zorganizowanej przez DPI w Polsce, przedstawiającej dorobek edytorski instytutu oraz szereg publikacji dotyczących literackiej wymiany polsko-niemieckiej, artykuł J. St. Burasa omawiający aktualną sytuację teatru polskiego, krytycznie odnoszący się do niektórych jej aspektów, esej P. Langemeyera przedstawiający recepcję teatru polskiego w Niemczech w ostatnich latach, omówienie licznych wystaw polskiej sztuki w Niemczech w 1990 r. pióra J. Weichardta oraz ekspozycji niemieckich sztuk pięknych w Polsce K. Stanisławskiego. Trzy artykuły podjęły temat polsko-niemieckiej wymiany w zakresie twórczości filmowej: G. Schatz w oddzielnych szkicach omówił recepcję filmu polskiego w Niemczech w latach 1989-1990 oraz główne nurty kina polskiego lat osiemdziesiątych, zaś J. Urbaniak przyjęcie filmu niemieckiego w Polsce w 1990 r. Dwie autorki K. Tarnawska-Kaczorowska i M. Homma zajęły się wymianą polsko-niemiecką w dziedzinie muzyki w latach 1989-1990.

Omawiany tom kończą dwie wartościowe pozycje z zakresu bibliografii: K. Staemmlera *Literatura polska w tłumaczeniach niemieckich 1989/1990* oraz E. Połczyńskiej *Literatura niemieckojęzyczna w tłumaczeniach polskich 1989/1990*. W komentarzu do tej części tomu jego wydawcy stwierdzają: „W części bibliograficznej znalazła się nowość, po raz pierwszy zamieściliśmy tu również bibliografie

niemieckojęzycznych publikacji dotyczących tematyki polskiej i niemiecko-polskiej. Ujęte w niej pozycje wydawnicze mogą się przyczynić do tego, aby zainteresowanie (tymi sprawami — przyp. T. W.) rosło, zrozumienie ich rozwijało się, a ciekawość była zaspokojona”.

Bezdiskusyjną wartością omawianego rocznika jest publikowanie w nim materiałów koncentrujących się wyłącznie na problematyce kulturalnej wymiany polsko-niemieckiej, wzajemnej recepcji dzieł literackich, lecz także innych dziedzin twórczości artystycznej Polski i Niemiec, przyswajanie odbiorcy niemieckiemu zagadnień kultury polskiej oraz problematyki stosunków polsko-niemieckich. Jest to realizacja założeń programowych *Deutsches-Polen Institut* w Darmstademie, którego rolę i znaczenie w procesie zbliżenia kulturalnego obu narodów trudno przecenić. Rocznik instytutu, podobnie jak cała jego działalność edytorska jest cennym i znaczącym przyczynkiem do wzajemnego poznania się, zrozumienia i zbliżenia obu społeczeństw. Omówiony wyżej tom rocznika jest tego najlepszym przykładem. Można żałować jedynie, że rocznik ukazuje się tylko w języku niemieckim, publikowane tu materiały byłyby niezwykle interesujące także dla czytelnika polskiego, zwłaszcza, że w Polsce nie ukazuje się żaden periodyk, który koncentrowałby się na tematyce współpracy i wymiany kulturalnej polsko-niemieckiej tak wiele znaczącej dla dobrego sąsiedztwa obu narodów.

Tadeusz Seweryn Wróblewski

Ostdeutschland in Forschung und Lehre an den Hochschulen der Bundesrepublik Deutschland (1945 - 1988). Bearb. v. Klaus-Dieter Schlechte, Bonn 1990, 291 ss.

Stopień zainteresowania niemieckiej nauki Europą Wschodnią, a w szczególności tzw. *Ostdeutschland* (Wschodnimi Niemcami), tj. tymi obszarami, które przed II wojną światową należały do Rzeszy Niemieckiej oraz tymi, do których Niemcy zgłaszali pretensje jeszcze w okresie międzywojennym (a które stracili w Traktacie Wersalskim), ściśle wiązał się z rodzajem zapotrzebowania tak społeczeństwa RFN, jak i rządu federalnego na informację o ich wschodnich sąsiadach. Był on jednocześnie odbiciem zmian zachodzących tak na arenie międzynarodowej, jak też w dwustronnych relacjach RFN — państwa „demokracji ludowej” oraz spekulacji na temat możliwości zjednoczenia Niemiec i wynikającego stąd pytania o ich przyszły kształt terytorialny. Ważną rolę w tym zakresie odgrywała refleksja historyczna na temat „granic Niemiec” w dziejach, terytorialnego zasięgu panowania Niemczyzny w Europie itp. mające dostarczać z przeszłości przykładów, pozwalających uzasadnić taką, a nie inną wizję modelu terytorialnego przyszłego państwa niemieckiego. Tę historyczną argumentację czerpano z rezultatów wzmocnionych badań nad tzw. *Ostdeutschland*, a prowadzonych głównie na uczelniach wyższych, w instytutach i innych placówkach badawczych¹. Unaukowanie owej argumentacji spełniało istotną funkcję psychologiczną, umacniając kształtowane przez bliskie ziomkostwom i związkom wypędzonych ośrodków *Ostforschung*, czy *Ostkunde in Unterricht* poglądy polityczne społeczeństwa niemieckiego na temat tak

¹ Patrz m.in. T. S. Wróblewski, *Zaplecze naukowe programu polityki wschodniej. W: Republika Federalna Niemiec w dobie rządów koalicji socjaldemokratyczno-liberalnej (1969 - 1982)*. Pod red. A. Czubińskiego, L. Janickiego. Poznań 1985, ss. 422 - 437.